10. European Commission. (2018). Commission Staff Working Document. Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning (Council of the European Union, Hrsg.). Brüssel. Verfügbar unter

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТЕРЕЩУК Андрій Іванович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів технологій.

АБРАМОВА Оксана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної та загальної середньої освіти; підготовка майбутніх учителів технологій та педагогів професійної освіти.

ПУЛЯК Ольга Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів технологій та педагогів професійної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

TERESHCHUK Andriy Ivanovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Technological Education Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Scientific interests: training of future teachers of technologies.

ABRAMOVA Oksana Vitalyevna – PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor of the Department of Technology and Professional Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: theory and methodology of professional and general secondary education; training of future technology teachers and vocational education teachers.

PULIAK Olha Vasilivna – PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor of the Department of Technology and Professional Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: training of future technology teachers and vocational education teachers.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2022 р.

УДК 371.134:364
DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-205-69-73

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна –
доктор педагогічних наук,
професор, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4453-9887
e-mail: oksana.filonenko02@gmail.com

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних умовах реформування системи вищої освіти України, її тісному зв'язку з провідними освітніми програмами Європейських країн нагальною є проблема підготовки фахівця, зокрема майбутнього викладача, який зможе бути конкурентоспроможним у професії. За умов змін у сучасному українському суспільстві пріоритетними є питання формування людиною нових життєвих цілей, компетентностей, посилення мобільності та імплементації знань у професійну діяльність. Професійна підготовка майбутніх викладачів, здатних швидко й ефективно адаптуватися до мінливих умов соціуму сьогодні є запорукою якості вищої освіти, важливим чинником її розвитку. Підготовка майбутніх викладачів до професійної діяльності, яка за своєю суттю є творчою, дозволяє розширити діапазон професійних інтересів фахівців, дає можливість осмислено впроваджувати і перевіряти новаторські пропозиції, сприяє залученню викладачів до внутрішньої перебудови освітнього процесу, що може гарантувати його постійне самовдосконалення, готовність до прийняття педагогічними працівниками інноваційних нововведень.

Саме науково-дослідна діяльність, як один із чинників, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, яка характеризується «високою мотивацією до активної пізнавальної діяльності, розвитку творчих здібностей, досвіду творчої діяльності, характерологічних особливостей особистості» [4, с. 156].

Необхідність володіння методами наукового дослідження, вміннями творчого саморозвитку та вдосконалення власної професійної діяльності неодноразово підкреслювалась у державних документах

© Філоненко О.В., 2022

(Законі України «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки»).

Так, у Законі України «Про вищу освіту» до основних завдань підготовки фахівців у ВНЗ віднесено: «провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу»; «забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності» [5, с. 33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основам організації науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців різних професійних галузей присвячені праці Н. Гавриша, П. Горкуненко, В. Раєвського, І. Лернера та ін. Питанням організації науково-дослідницької діяльності як вагомої складової професійної підготовки майбутніх учителів приділяли увагу такі науковці, як І. Драч, В. Загвязинський, Г. Кловак, М. Князян, Т. Сіденко, В. Шевченко, Н. Яковлєва та ін. Водночас огляд наукової літератури засвідчив, що система науково-дослідницької роботи майбутніх викладачів потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити основні напрями науково-дослідницької діяльності майбутніх викладачів у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі стратегії освіти в університеті лежить не логіка наукового знання (побудови наукової теорії), що об'єктивно відчужена від людини, а логіка входження людини в світ знання, що узгоджується з логікою процесу пізнання. Згідно із цією логікою, стратегія психолого-педагогічної освіти повинна включати етап загальної орієнтації у досліджуваному явищі, що припускає розгляд його як цілісності, виявлення різних його властивостей, що можливо поки носять зовнішній характер. Після цього наступає етап поглиблення через аналіз явища, установлення внутрішніх, сутнісних властивостей.

Найбільш перспективним для цього є створення умов, що сприяють актуалізації творчого педагогічного потенціалу студентів і пробудженню їхньої ініціативи в плані розробки й впровадження власних, інноваційних і експериментальних програм і освітніх технологій. Це і є, на думку Р. Серьожнікової, перехід до активного впровадження методів розвиваючого навчання й розвиваючої освіти [12, с. 310–311].

Для становлення творчої позиції студентові – майбутньому викладачеві у процесі навчання в університеті необхідно пізнати сутність і реалізувати на практиці ті або інші види педагогічної творчості, оскільки тільки в процесі творчої педагогічної діяльності можливо випробувати, перевірити ті або інші індивідуальні якості.

Творча людина більшою мірою спрямована на синтезування, інтеграцію різних підходів у теорії, практиці, стосовно себе й інших. Саме творча людина здатна в такий спосіб переструктурувати пізнавальний, комунікативний простір, що може зробити відкриття в науці, у собі, у відносинах з людьми і піднятися на більш високий – цілісний – креативний рівень усвідомлення й прийняття ситуації, іншого і себе [12, с. 326].

Більшість науковців пов'язують термін «науково-дослідна діяльність» із терміном «творчість». Так, В. Лазарєв і Н. Ставринова про зв'язок творчості і дослідницької роботи говорять наступне: творча діяльність переходить у дослідницьку щоразу, коли фахівець, узагальнюючи свій досвід, впроваджуючи досвід своїх колег або нові технології, свідомо використовує такі методи дослідження, які дають можливість отримати об'єктивні дані про результати його творчої роботи [8, с. 51].

Творчість студента є однією із найважливіших умов становлення майбутнього фахівця. Студент високого рівня розвитку творчості відчуває внутрішню потребу у дослідницькій діяльності. Необхідно зазначити, що творчість має в своїй основі два взаємопов'язаних початки: особистісний та діяльнісний, які можуть розвиватися тільки один через одного. Тому творчість може розглядатися як внутрішня сутнісна властивість діяльності особистості, що виявляється як у діяльності взагалі, так і в конкретних формах. Такою конкретною формою діяльності і є дослідницька діяльність людини.

Зазначимо, що оволодіння науково-дослідною діяльністю виступає першою і головною ціллю підготовки фахівців. Сутність науково-дослідницької діяльності як специфічного виду людської діяльності, характеризується фактором «відкриття» нового знання, яке виникає на основі колишніх знань і досвіду людини, великої уваги у цьому аспекті надається процесу пізнання, який Ю. Пассов розглядає як «основу, що породжує пізнавальну активність студента і викладача» [10, с. 11].

Науково-дослідна діяльність студентів, на думку В. Буряка [1] та П. Підкасистого [11], є вищою формою самостійного навчального пізнання, оскільки воно набуває форм наукового передбачення (студент сам ставить мету та шукає шляхи її вирішення).

О. Малихін науково-дослідницьку роботу студентів визначає як одну з форм організації їх самостійної навчальної діяльності і вбачає в ній комплекс самостійних навчально-

пізнавальних і творчо-дослідницьких дій, спрямованих на виконання науково-дослідницьких завдань, курсових і дипломних (кваліфікаційних) робіт, а також самостійної науково-дослідницької діяльності, не передбаченої навчальним планом для обов'язкового здійснення [9, с. 271].

Досліджуючи навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань М. Князян наголошує на тому, що навчально-дослідницька діяльність студентів – це «такий вид навчально-пізнавальної роботи творчого характеру, який націлений на пошук, вивчення й пояснення фактів і явищ дійсності з метою набуття й систематизації суб'єктивно нових знань про них. Провідними функціями навчально-дослідницької діяльності, згідно з концепцією проблемно-розвивального навчання, виступають: забезпечення творчого шляху засвоєння знань, активізація мисленнєвої діяльності студентів, розвиток інтелектуально-пізнавальних мотивів навчання, формування початкового рівня опанування методами дослідницької роботи, удосконалення дослідницьких умінь, творчих здібностей студентів» [7]

До функції науково-дослідної роботи магістрантів сучасні дослідники відносять:

– навчальну (специфікою науково-дослідної діяльності магістранта є її навчальний характер; виконуючи дослідження, магістрант здобуває необхідні методологічні знання та вміння);

– особистісно-розвивальну (у процесі дослідження формуються креативні здібності, науково-педагогічне мислення, уміння бачити проблему, знаходити шляхи її вирішення);

– соціально-компетентнісну (володіння технологією самостійного наукового дослідження та розвинені креативні здібності підвищують професійну компетентність магістранта, рівень відповідності соціальним вимогам) [3, с. 372].

На думку С. Вітвицької, всебічна підготовка студентів до науково-дослідної та науково-педагогічної діяльності передбачає:

– освоєння методів, прийомів і процедур виконання наукової роботи і викладацької роботи;

– здобуття навичок організації наукової та педагогічної діяльності;

– оволодіння комп'ютерними та іншими технічними засобами, що застосовуються в науково-дослідницької діяльності;

– придбання досвіду підготовки публікацій та навчально-методичних розробок [2, с. 134].

Система науково-дослідницької роботи студентів в закладі вищої освіти повинна здійснюватися органічно, поєднуючи два напрями: науково-дослідницьку роботу студентів під час освітнього процесу та позааудиторну.

У вищій школі система студентської науково-дослідної роботи, яка розгортається за такими напрямами:

– як складова навчального процесу і обов'язкова для всіх студентів навчально-дослідницька робота (написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист кваліфікаційних робіт, виконання дослідницьких завдань під час виробничої практики тощо);

– науково-дослідна робота, що виконується у позанавчальний час (робота в наукових гуртках, проблемних групах; участь у наукових конференціях, семінарах; співробітництво у виконанні робіт з держбюджетної тематики; виконання госпрозрахункових наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; написання тез наукових доповідей, публікацій тощо; тобто дослідження, виконувані студентами з метою творчого професійного й особистісного саморозвитку);

– організаційно-масові заходи (предметні олімпіади, огляди, конкурси наукових робіт тощо) [6, с. 12–13; 13].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Науково-дослідницька діяльність є засобом підготовки фахівця нового типу та важливою умовою розвитку творчого, ініціативного майбутнього викладача з орієнтацією на постійне пізнання, прагнення до визначення сутності будь-якого явища, пошуку найкращих засобів розв'язання професійних проблем, постійного експериментування, самоаналізу і самооцінки. Участь у науково-дослідницькій діяльності розвиває у майбутніх викладачів рефлексію власних життєвих і професійних потреб та інтересів, яка здійснюється у процесі професійно зорієнтованих дослідницьких завдань, що забезпечує об'єктивність та формує критичне і конструктивне ставлення до себе, допомагає усвідомити свою відповідність вимогам професії і науково-дослідній діяльності, коли майбутній викладач набуває навичок самостійного осмислення, знаходить сенс і шляхи удосконалення себе у цій діяльності. Дослідницька діяльність задовольняє потреби майбутнього викладача у досягненні успіху, самопізнанні, самореалізації, в розумінні змісту своєї діяльності, у системному баченні своїх перспектив.

Зміщення акцентів з викладання на організацію навчання студентів як самостійної систематичної самоосвітньої діяльності, що лише супроводжується і підтримується викладачем, стає одним з найважливіших орієнтирів для обґрунтування змісту підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів,

визначення її стратегічних цілей і орієнтирів. Тому необхідно сприяти посиленню ролі наукової діяльності в професійній підготовці майбутніх викладачів; забезпечувати спільну участь студентів і викладачів у виконанні конкретних науково-дослідних робіт; створювати умови для творчого наукового зростання студентів; стимулювати у них розвиток стійкого професійного інтересу до наукової праці; інтеграції навчальної та науково-дослідної діяльності студентів; інтенсифікації та індивідуалізації освітнього процесу.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого вивчення потребує структура готовності студентів до науково-дослідницької роботи, а також більш детальна розробка нових форм, методів і засобів її формування у процесі фахової підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В. К., Кондрашова Л. В. Навчальна науково-дослідницька робота студентів. *Радянська школа*. 1990. № 11. С. 87–91.

2. Вітвицька С. С. Технологія педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти / Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 133–153.

3. Граничина О. А., Сурикова С. В. Научно-исследовательская работа в системе подготовки магистранта по направлению «Педагогическое образование». *Начальное образование.* 2013. Т. 4. № 1. С. 369–378.

4. Драч І. І. Оцінювання творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів. *Проблеми освіти*: наук.-метод. зб. К. : Наук.-метод, центр вищої освіти, 2005. Вип. 41. С. 153–160.

5. Закон України про вищу освіту: станом на 18 вересня 2014 року. Х. : Право, 2014. 164 с.

6. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття) : автореф. дис. … доктора пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 42 с.

7. Князян М. О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1998. 18 с.

8. Лазарев В. С. Ставринова Н. Н. Критерии и уровни готовности педагога к исследовательской деятельности. *Эксперимент и инновации в школе.* 2008. № 1. С. 8–13.

9. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 307 с.

10. Пассов Є. Культурологическая модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализацыя. *Инностранные языки.* № 4. С. 9–12.

11. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения творчества. М. : Педагогика, 1972. 180 с.

12. Серьожнікова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті : дис. … доктора пед. наук : 13.00.04. Донецьк, 2009. 384 с.

13. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. К. : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с.

REFERENCES

1. Buryak, V. K., Kondrashova, L. B. (1990). *Navchal'na naukovo-doslidnyts'ka robota studentiv* [Educational research work of students]. *Radyans'ka shkola.* № 11. S. 87–91.

2. Vitvyts'ka, S. S. (2005). *Praktykum z pedahohiky vyshchoyi shkoly: navch* [Workshop on Pedagogics of Higher Education]. K. : Tsentr navchal'noyi literatury. S. 133–153.

3. Granichina, O. A., Surikova, S. V. (2013). *Nauchno-issledovatel'skaya rabota v sisteme podgotovki magistranta po napravleniyu «Pedagogicheskoye obrazovaniye»* [Research work in the system of training a master student in the direction of «Pedagogical education»]. *Nachal'noye obrazovaniye.* T. 4. № 1. S. 369–378.

4. Drach, I. I. (2005). *Otsinyuvannya tvorchoho potentsialu studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv* [Evaluation of the creative potential of students of higher educational institutions]. Problemy osvity: nauk.-metod. zb. K. : Nauk.-metod, tsentr vyshchoyi osvity. Vyp. 41. S. 153–160.

5. *Zakon Ukrayiny pro vyshchu osvitu* (2014) [Law of Ukraine on Higher Educationc]: stanom na 18 veresnya 2014 roku. KH. : Pravo. 164 s.

6. Klovak, H. T. (2005). *Geneza pidhotovky maybutn'oho vchytelya do doslidnyts'koyi pedahohichnoyi diyal'nosti u vyshchykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny (kinets' XIX – XX stolittya)* [Genesis of training future teachers for research pedagogical activity in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (end of the 19th – 20th centuries)] : avtoref. dys. … doktora ped. nauk : 13.00.01. Kyiv. 42 s.

7. Knyazyan, M. O. (1998). *Navchal'no-doslidnyts'ka diyal'nist' studentiv yak zasib aktualizatsiyi profesiyno znachushchykh znan'* [Educational and research activity of students as a means of actualizing professionally significant knowledge] : avtoref. dys. … kand. ped. nauk : 13.00.01. K. 18 s.

8. Lazarev, V. S., Stavrinova, N. N. (2006). *Kriterii i urovni gotovnosti budushchego pedagoga k issledovatel'skoy deyatel'nosti* [Criteria and levels of readiness of the future teacher for research activities]. *Pedagogika*. № 2. S. 8–13.

9. Malykhin, O. V. (2009). *Orhanizatsiya samostiynoyi navchal'noyi diyal'nosti studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv: teoretyko-metodolohichnyy aspekt* [Organization of independent educational activities of students of higher pedagogical educational institutions: theoretical and methodological aspect]: monohrafiya. Kryvyy Rih : Vydavnychyy dim. 307 s.

10. Passov, Ye. I. (2002). *Kul'turosoobraznaya model' professional'noy podgotovki uchitelya: filosofiya, soderzhaniye, realizatsiya* [Cultural model of professional training of a teacher: philosophy, content, implementation]. *Inozemní movi.* № 4.

11. Pidkasistyy, P. I. (1972). *Samostoyatel'naya deyatel'nost' uchashchikhsya. Didakticheskiy analiz protsessa i struktury vosproizvedeniya tvorchestva Independent activity of students* [Independent activity of students. Didactic analysis of the process and structure of reproduction of creativity]. M. : Pedagogika. 180 s.

12. Ser′ozhnikova, R. K. (2009). *Formuvannya tvorchoho pedahohichnoho potentsialu maybutn'oho vykladacha u protsesi profesiynoyi pidhotovky v universyteti* [Formation of the creative pedagogical potential of the future teacher in the process of professional training at the university]. Donets′k. 384 s.

13. Tsekhmistrova, H. S. (2003). *Osnovy naukovykh doslidzhen'* [Fundamentals of scientific research]. K. : Vydavnychyy Dim «Slovo». 240 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток освіти й педагогічної думки в Україні у другій половині XIX – XX столітті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

FILONENKO Oksana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogy, Associate Professor, Assiciate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: development of education and pedagogics in Ukraine in the 2nd half of the 19th – 20th centuries.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2022 р.

УДК: 378.011
DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-205-73-78

ЧУБРЕЙ Олександра Степанівна –
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету
імені Ю. Федьковича
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4276-1396
e-mail: o.chubrey_chnu@ukr.net

ПІДГІРНА Валентина Никифорівна –
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету
імені Ю. Федьковича
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6188-803X
e-mail: v.n.pidgirna@chnu.edu.ua

ЄМЧУК Тетяна Володимирівна –
кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету
імені Ю. Федьковича
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3533-9587
e-mail: t.iemchuk@chnu.edu.ua

ІЛКУ Вікторія Володимирівна –
вчитель географії Чернівецького багатопрофільного ліцею № 4
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7911-3926
e-mail: 0956481704v@gmail.com

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Основною метою розвитку системи освіти України є її модернізація цивілізаційних та національних викликів сучасності та майбутніх поколінь. Розбудова інформаційного суспільства, в якому основним капіталом та, наразі, головним ресурсом економіки стають знання; виникнення глобальної кризи цивілізації, що виявляється в усіх аспектах людського буття; зародження у світовій економіці шостого технологічного укладу та ядром якого є NBIC-технологій. Ці тенденції розвитку цивілізації в XXI ст. спричинили критичні вимоги до національних

© Чубрей О.С., Підгірна В.Н., Ємчук Т.В., Ілку В.В., 2022